

Μνήμων

Τόμ. 12 (1989)

ΑΡΧΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΣΟΦΙΑ ΜΑΤΘΑΙΟΥ

doi: [10.12681/mnimon.425](https://doi.org/10.12681/mnimon.425)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΜΑΤΘΑΙΟΥ Σ. (1989). ΑΡΧΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ. *Μνήμων*, 12, 212-216.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.425>

ΑΡΧΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴ συστηματικὴ ὀργάνωση ἀρχείων προέκυψε ἀπὸ τὸ αὐξανόμενο ἐνδιαφέρον τῶν λαῶν γιὰ τὸ παρελθόν τους τὸν 19ο αἰ. καὶ τὴ συνακόλουθη ἀνάπτυξη τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης. Τὰ ἀρχεῖα πὺ ἀναπαριστοῦν τὶς κοινωνικὲς λειτουργίες στὴ συνέχειά τους, μαζὶ μὲ τὶς συλλογὲς πὺ εἶναι ἀποτέλεσμα ἐπιλογῆς ἐκ τῶν ὑστέρων, ἀποτελοῦν τὸ πρωτογενὲς ὕλικό, βάσει τοῦ ὁποῖου οἱ ἱστορικοὶ ἀνασυνθέτουν τὸ παρελθόν.

Ἀπὸ τὴν πρώτη ὀργάνωση τῶν ἀρχείων μέχρι σήμερα ὁ προβληματισμὸς τῶν ἐνδιαφερομένων εἶναι καθημερινός: τὸ ζήτημα τῶν ὑπηρεσιακῶν ἀρχείων, τὸ πιὸ ἀκανθῶδες κατὰ γενικὴ ὁμολογία, ἀντιμετωπίστηκε μὲ διαφόρους τρόπους: μὲ τὴ δημιουργία τῶν λεγομένων «ἐνδιαμέσων ἀρχείων», μὲ τὴ σύνδεση διοίκησης καὶ ἀρχεϊακῆς ὑπηρεσίας, μὲ τὴν ὀργάνωση ἐιδικῶν ἀποστολῶν στὶς ὑπηρεσίες, κτλ. Τὰ ἰδιωτικὰ ἀρχεῖα ἐξάλλου συγκεντρώθηκαν ἢ καταλογογραφήθηκαν, ἔγινε ἐκστρατεία γιὰ τὴ διάσωσή τους, ὁ νομοθέτης σεβάστηκε ὡς ἕνα σημεῖο τὶς ἐπιθυμίες τῶν κατόχων τους, τοὺς ἔπεισε γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς διάσωσης τοῦ ὕλικοῦ, τοὺς κατέστησε συμμετοχοὺς στὶς ἐκάστοτε συζητήσεις. Ἀνάλογες προσπάθειες ἔγιναν γιὰ τὰ ἀρχεῖα τῶν ἐπιχειρήσεων, τῶν νοσοκομείων, τῶν συμβολαιογραφείων, τῶν σωματείων, τῶν ἐκκλησιῶν, κτλ.

Αὐτὰ πρὶν 30-40 χρόνια. Καὶ ἡ συζήτηση συνεχίζεται. Πῶς ἡ διάσωση τῶν ὑπηρεσιακῶν ἀρχείων θὰ γίνεταὶ ἀποτελεσματικότερα πρὸς ὄφελος τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης πιά ἀλλὰ παράλληλα καὶ τῆς οἰκονομίας, ὥστε νὰ μὴ φορτώνονται τὰ ἀρχεῖα μὲ ὄγκους ἄχρηστων χαρτιῶν· πῶς θὰ διατηρηθεῖ τὸ ὀπτικο-ακουστικὸ ὕλικό τῶν σύγχρονων κοινογιῶν· πῶς θὰ χρησιμοποιηθεῖ καλύτερα ἢ πληροφορικὴ στὸν τομέα τῶν ἀρχείων.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ διάσωση τοῦ ὕλικοῦ, προβληματισμὸς ὑπάρχει ἐπίσης καὶ γιὰ τὰ κριτήρια τῆς ταξινόμησής του μὲ στόχο τὴ διευκόλυνση τοῦ σημερινοῦ ἐρευνητῆ ἀλλὰ καὶ τοῦ μελλοντικοῦ — ἡ πρόβλεψη εἶναι βασικὸ στοιχεῖο στὸν καθορισμὸ τῶν κριτηρίων.

Ἡ κάθε εἶδους ἀρχεϊακὴ ὑπηρεσία ἐξάλλου παίζει καὶ ἕνα ρόλο σημαντικὸ στὶς προσπάθειες γιὰ τὴν καλλιέργεια τῆς ἱστορικῆς εὐαισθησίας τοῦ μέσου πολίτη καὶ τοῦ μαθητῆ.

Οἱ σχετικὲς συζητήσεις βραίνουν παράλληλα μὲ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἱστοριογραφίας, πὺ δοκιμάζει ὄλο καὶ περισσότερες παραμέτρους γιὰ τὴν ἀνάλυση τῶν παρελθουσῶν κοινογιῶν, ἔτσι ὥστε τὸ θέμα τῶν ἀρχείων νὰ μὴ θεωρεῖται ποτὲ ληξάν.

Τώρα μπορούμε νὰ προσγειωθοῦμε στὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα — γιὰτὶ ὄλ' αὐτὰ δὲν συμβαίνουν φυσικὰ ἐδῶ. Μὲ δυὸ τρόπους μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ τὸ θέμα «ἀρχεῖα στὴν Ἑλλάδα»: ἢ νὰ τὸ θεωρήσει ἄλυτο — γιὰτὶ ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία κτλ. κτλ. ... — ἢ νὰ τὸ θέσει σὲ δημόσια συζήτηση θεωρώντας ὅτι τὸ παιχνίδι δὲν ἔχει χαθεῖ ἀκόμα. Συντάσσομαι μὲ ὅσους ὑποστηρίζουν τὴ δεύτερη ἐπιλογή.

Τὰ τελευταῖα χρόνια στὴν Ἑλλάδα δίκαια ἐκδηλώθηκε ἀντίδραση στὴν παραδοσιακὴ ἱστορικὴ ἀντίληψη, πὺ στὸ ὄνομα τῆς συσσώρευσης τῶν γεγονότων, ἐνδιαφερόταν νὰ

δημοσιοποιήσει ἀπλῶς τὶς πηγές, ἀγνοώντας κατὰ κανόνα τὴν ἐρμηνευτικὴ τους διάσταση.

Σημαντικὸ ρόλο στὴν ἀντίδραση αὐτὴ ἔπαιξαν οἱ ἀλλαγές στὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτικοῦ καὶ ἰδεολογικοῦ σκηνικοῦ ποὺ προκάλεσε ἡ δικτατορία καὶ οἱ προσδοκίες ποὺ γέννησε ἡ μεταπολίτευση. Μιά ἀπὸ τὶς προσδοκίες αὐτὲς εἶχε σχέση μετὰ τὴν ἐπανεξέταση τῆς ἱστορίας μας ἀπὸ ἄλλες ὀπτικές γωνίες· ἐτίθετο ἐπειγόντως τότε τὸ αἴτημα γιὰ τὴ συνθετικὴ προσέγγιση τοῦ παρελθόντος.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνῃ λοιπὸν ἄρχισαν συζητήσεις ποὺ συνεχίζονται ἀκόμα σχετικὰ μετὰ τὴν ἀνανέωση τῶν ἐλληνικῶν ἱστορικῶν σπουδῶν. Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ παρατηρήσουμε ὅτι στὶς συζητήσεις δὲν τέθηκε στὸ σύνολό του τὸ πρόβλημα τῶν ἀρχείων, ἴσως γιὰ τὴν ἐνσυχόληση μ' αὐτὰ ταυτίστηκε μετὰ τὴν παραδοσιακὴ ἀντίληψη ποὺ θέλει τὴν ἱστορία ἱστορία τῶν γεγονότων, ἡ ὁποία ἔπρεπε — καὶ δίκαια — νὰ πολεμηθεῖ.

Τὸ χρονικὸ διάστημα ποὺ ἔχει περάσει ἐπιτρέπει πιά μιὰ ψυχραὴ συζήτηση καὶ γι' αὐτὸ τὸ θέμα. Γιατὶ εἶναι γνωστὸ ὅτι οἱ ἐκάστοτε ἐξελίξεις στὴ θεωρία τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τὴ μιὰ ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὸ εἶδος καὶ τὸν τρόπο ὀργάνωσης τοῦ πληροφοριακοῦ ὕλικου καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐπηρεάζουν μετὰ τὴ σειρά τους τὴν περαιτέρω ὀργάνωσή του. Ἄν λοιπὸν πραγματικὰ ἐνδιαφέρει ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα καὶ οἱ ἐξελίξεις τῆς, ἡ ἀμφίδρομη αὐτὴ σχέση δὲν πρέπει νὰ ἀγνοεῖται.

Ἐπομένως δὲν εἶναι καθόλου ἀνεπίκαιρο νὰ μᾶς ἀπασχολήσουν τὰ «αὐτονόητα»: ἡ συνεχῆς καταστροφὴ ὕλικου, τὸ ὑπάρχον ἀλλὰ ἄγνωστο γιὰ τὴν ἐπιστήμην ὕλικό, ἡ ἀνολοκλήρωτη ἢ ἀνύπαρκτη ταξινόμηση τῶν ὑπαρχόντων ἀρχείων καὶ βεβαίως οἱ πρακτικὲς δυσκολίες ποὺ ὄλ' αὐτὰ δημιουργοῦν στὴ δουλειὰ τοῦ ἐρευνητῆ. Ἄς πᾶμε λίγο στὸ παρελθόν. Ἐπιγράφο:

«Κατὰ τὸ 1914 εἶχα τυπώσει καὶ κυκλοφορήσει ἓνα τετράφυλλο σὲ σχ. δ' φυλλάδιο δίστηλο, ὅπου ἔδινα περιγραφή τῶν ἀπὸ τὰ 1888 ἱστορικῶν συλλογῶν, ἐγγράφων καὶ χειρογράφων, μετὰ σημείωση τῆς κάθε πηγῆς, ὅπου τὰ πέτυχα. Στὸ τέλος ἔβανα καὶ αὐτὸ τὸ σημείωμα: Τὸ παρὸν σημείωμα δὲν εἶναι προωρισμένον εἰς δημοσίαν κυκλοφορίαν, ἀποστέλλεται δὲ μόνον πρὸς τοὺς φίλους τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, τοὺς δυναμένους νὰ συντελέσωσιν εἰς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τῶν γραπτῶν αὐτῆς μνημείων, τῶν ὁποίων ἢ ἐγκατάλειψις, ἢ φθορὰ καὶ ἢ ἐξακολουθοῦσα καταστροφὴ *κατασχύνουσι τὴν Ἑλλάδα* [...] Ὁ μακαρίτης Λουκάς Νάκος, πολιτευόμενος, πῆρε ἐκείνον τὸν ἔντυπον κατάλογον καὶ τὸν παρουσίασε στὸν πρῶτον υπουργὸ Βενιζέλο. Τὰ Γενικά Ἀρχεῖα ἰδρυθῆκαν»¹.

Αὐτὰ τὰ ἔγραψε ὁ Γ. Βλαχογιάννης γύρω στὰ 1940 καὶ μᾶς μεταφέρει τὸ κλίμα τῆς ἴδρυσης τῆς κεντρικῆς ἐλληνικῆς ἀρχειακῆς ὑπηρεσίας (ΓΑΚ) τὸ 1914 καὶ τὴ λογικὴ ποὺ διέπει τὸ σχετικὸ νομοθετικὸ πλῆγμα, ἀπὸ τότε καὶ μέχρι σήμερα. Οἱ προσωπικὲς σχέσεις, ἢ ἀτομικὴ πρωτοβουλία, ἢ ἀποσπασματικὸτητα, εἶναι βασικὰ στοιχεῖα τῆς κρατικῆς δραστηριότητος πάνω στὸ θέμα. Δὲν θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ἄλλιῶς ἄλλωστε. Πῶς νὰ ἀπαιτεῖς ἀπὸ ἓνα ἀνοργάνωτο κράτος νὰ εἶναι ὀργανωμένο στὸ θέμα αὐτό. Οἱ προσπάθειες τοῦ 19ου αἰ. ἦταν μεμονωμένες καὶ δὲν ἀποσκοποῦσαν κυρίως στὴ διάσωση τῆς ἱστορικῆς μνήμης ἀλλὰ στὴν εὐρυθμὴ λειτουργία τῆς κρατικῆς μηχανῆς.

Βεβαίως σήμερα δὲν ἰσχύει ὁ ἀρχικὸς νόμος τοῦ Βλαχογιάννη, ἰσχύει ὅμως ἓνας ἄλλος

1. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Καραϊσκάκης. Βιογραφία βγαλμένη ἀπὸ ἀνέκδοτες πηγές*, Ἀθήνα «Ἐστία» [1948], σ. 57-58.

του 1939 (με τροποποιήσεις του 1943 και 1944) που ετοιμάστηκε εν πολλοίς από τον ίδιο. Δεν χρειάζεται ν' αναλύσουμε ιδιαίτερος, γιατί ο νόμος αυτός σήμερα, μετά από 45 χρόνια, είναι ξεπερασμένος. "Ας σταθούμε σε δύο μόνο κραυγαλέα σημεία. Προβλέπει 12 υπαλλήλους συμπεριλαμβανομένων καθαριστριάς, κλητήρων, δακτυλογράφου κτλ., ενώ παράλληλα προσδιορίζει ως ιστορικά κυρίως τὰ δημόσια έγγραφα, αποκλείοντας άλλες κατηγορίες που ή ιστοριογραφία έχει από χρόνια περιλάβει στις πηγές της. Και αυτό, όταν δεν υπάρχει κάποια άλλη νομοθετική ρύθμιση που νὰ καλύπτει αυτές τις κατηγορίες.

Έκτός από τὰ ΓΑΚ υπάρχουν 40 περίπου τοπικά αρχεία, άλλα υπαγόμενα σε διάταξη του νόμου του 1939 και άλλα σε ειδικό νομικό καθεστώς. Η νομοθετική ίδρυση όμως ενός τέτοιου φορέα δεν συνεπάγεται αναγκαστικά και τή λειτουργία του. Ασφαλώς υπάρχουν τοπικά αρχεία που λειτουργούν ικανοποιητικά χάρις στην αυτοθυσία κάποιου εκκεντρικού φιλόστοργου ή κάποιου συνεπούς υπαλλήλου με ιεραποστολικές προθέσεις.

Στην ελληνική πραγματικότητα όλοι ξέρουμε ότι δεν αρκεί νὰ υπάρχει ένας νόμος. Ο μεγαλύτερος αγώνας πολλές φορές γίνεται για νὰ εφαρμοστεί. Έτσι λοιπόν ο νόμος του 1939, παρόλο που σήμερα είναι ξεπερασμένος, προβλέπει πολλά που όμως δεν τηρούνται. Π.χ. οι ιδιωτικές συλλογές πρέπει νὰ είναι δηλωμένες, αλλά δεν είναι, κάθε Δημόσια Ύπηρεσία ενώ πρέπει νὰ 'χει και υπηρεσιακό και ιστορικό αρχείο, δεν έχει, και τὸ σημαντικότερο ἀπ' όλα, πρέπει νὰ γίνεται ἐκκαθάριση τῶν υπηρεσιακῶν ἀρχειῶν με τὸν ἔλεγχο τῶν ΓΑΚ, που γιὰ διάφορους λόγους ἐπίσης δεν γίνεται ἢ γίνεται πλημμελῶς.

Έτσι ἕνα χαρακτηριστικό τῶν τελευταίων δεκαετιῶν εἶναι ἡ συνεχῆς καταστροφὴ ὑλικοῦ. Καταστροφὴ ἀπὸ ἀνάγκη, καταστροφὴ ἀπὸ κακὴ ἐπιλογή, ἀπὸ ἔλλειψη ιστορικῶν κριτηρίων, καταστροφὴ λόγω ἤδη συντελεσμένης καταστροφῆς, καταστροφὴ τελικὰ ὡς συνέπεια ὄλων τῶν ἐπὶ μέρους προβλημάτων που συνθέτουν αὐτὸ που ὀνομάζουμε ἀρχεϊακὴ πολιτικὴ. Ἀναφέρομαι στὰ χιλιάδες υπηρεσιακὰ ἔγγραφα που θεωροῦνται «ἄχρηστα» ἀπὸ υπηρεσιακὴ ἄρα και ἀπὸ ιστορικὴ ἄποψη. Έτσι ἐνῶ ὁ νόμος διαχωρίζει τις δύο ἔννοιες, ἡ εφαρμογὴ του — ἡ καθημερινὴ πρακτικὴ — τις ταυτίζει, με ἀποτέλεσμα νὰ μποροῦμε νὰ κάνουμε τὴν πρόβλεψη ὅτι στὸ μέλλον ἢ δεν θὰ ὑπάρχει ιστορικὴ ἔρευνα ἢ θὰ γίνεται χωρὶς πηγές.

Τὰ μηνύματα γιὰ τις καταστροφὲς υπηρεσιακῶν ἀρχειῶν εἶναι σχεδὸν καθημερινά: ἀρχεῖα νομαρχιακά, δημοτικά, οικονομικῶν υπηρεσιῶν (ἐφοριῶν, τελωνείων κτλ.) χάνονται πρὶν προλάβει νὰ ἐπέμβει ὀποιοσδήποτε.

Ἀναρωτιέται κανεὶς ποῖα ἦταν ἡ ἀπάντηση στὴν ἐρώτηση που ἔθετε τὸ Διεθνὲς Συμβούλιο τῶν Ἀρχειῶν τὸ 1950, σ' ἐρωτηματολόγιο που ἔστειλε στὰ νέα ἀρχεῖα και τὴ διατύπωνε ὡς ἐξῆς: «Αὐτοὶ οἱ ὑπάλληλοι μόνον κρῖνουν τὰ διατηρητέα ἔγγραφα ἢ ὑπάρχουν ἐπιτροπὰι συμβουλευτικὰ περιλαμβάνουσαι π.χ. στατιστικούς ὑπαλλήλους, οικονομικούς ιστορικούς;»

Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ θίξουμε ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ κρίσιμα ζητήματα, τὴ νοοτροπία. Νοοτροπία ἀτομικὴ, νοοτροπία συλλογικὴ, με κοινὸ παρονομαστὴ τὴν παντελὴ ἀπουσία ιστορικῆς εὐαισθησίας. Ο ἡμόσιος ὑπάλληλος θεωρεῖ ἄχρηστο ἕνα ἔγγραφο γιατί ἀπλούστατα τὸ ἔφτιαξε ὁ ἴδιος — πῶς μπορεῖ αὐτὸς νὰ εἶναι ἱστορία; Ἀπὸ τὴν ἄλλη δεν ὑπάρχει ἡ χρονικὴ ἀπόσταση που δημιουργεῖ τὸν ἀπαραίτητο σεβασμὸ· δεν ἔχει τὴν ἴδια ἀξία ἢ ὑπόγραφο τοῦ δικοῦ του προϊσταμένου με τὴν ἀκριβῶς ἀντίστοιχη τοῦ 1850. Βέβαια δεν εἶναι τῆς ὥρας ν' αναλύσουμε τὴν ἀντίληψή του γενικὰ γιὰ τὸ τί εἶναι ἱστορία και τί δεν εἶναι· ἕνα πιστοποιητικὸ ὅπωςδήποτε δεν εἶναι κατ' αὐτόν.

Τὰ τελευταῖα χρόνια μαθαίνουμε ὅτι ἐκτός ἀπὸ τὴν ιστορικὴ αἴσθηση που ἀπουσιάζει

—και γιατί θα έπρεπε να είναι διαφορετικά;— απουσιάζει και η οποιαδήποτε τάξη, απαραίτητη για τις υπηρεσιακές ανάγκες, δείγμα γενικής αδιαφορίας, που είναι κοινή διαπίστωση για τη λειτουργία των υπηρεσιών σήμερα. Μέσα σ' αυτό το κλίμα έχουμε παραδείγματα υπαλλήλων που τόλμησαν ν' αναλάβουν πρωτοβουλίες και προκάλεσαν την εχθρότητα των υπολοίπων σε όλο το φάσμα της ιεραρχίας, εκτός ίσως μόνο από τον ίδιο τον ύπουργό. Είναι δείγμα κι αυτό του τρόπου που η υπαλληλική νοοτροπία ισοπεδώνει ό,τιδήποτε εξαιρετικό έτσι ώστε να μην ξεπερνάται ποτέ το επίπεδο του μέσου όρου.

"Ας μην παραβλέψουμε επίσης τη σχέση του Έλληνα πολίτη με το κράτος και την έννοια του κοινωνικού συνόλου. Τίποτα το κοινό δεν τον αφορά προσωπικά και αντίστοιχως τίποτα το προσωπικό δεν μπορεί να είναι κοινό.

"Έτσι είναι γνωστό πώς υπάρχει υλικό σε σπίτια ιδιωτών κληρονομημένο ή αποκτημένο με όποιονδήποτε άλλο τρόπο, το οποίο είναι δύσκολο προσπελάσιμο από τους έρευνητές, και γιατί δεν κοινοποιείται πάντα και γιατί σε κάθε περίπτωση για την προσέγγισή του είναι απαραίτητοι όλοι οι κανόνες των δημοσίων σχέσεων. Η αντίληψη περί του δικαιώματος της ατομικής ιδιοκτησίας εδώ αφορά μόνο τα νεότερα κατάλοιπα του παρελθόντος, αφού βεβαίως κανείς από τους ιδιώτες αυτούς δεν θα τόλμιζε φανερά να κατέχει αρχαίο αντικείμενο μη δηλωμένο. Αναγνωρίζουμε εύκολα την εύρύτητα διαδεδομένη άποψη για το τί είναι μνημείο και πηγή της ιστορίας και τί όχι. Το αρχαίο είναι ιστορία, το νεότερο είναι κειμήλιο οικογενειακό, ατομική ιδιοκτησία. Οι φωτεινές εξαιρέσεις επιβεβαιώνουν όπως πάντα τον κανόνα.

"Αν σκεφθεί κανείς ότι πρόκειται για θέμα που προέβλεψε ο νόμος, μπορεί εύκολα να φανταστεί τί συμβαίνει στα θέματα που δεν προέβλεψε, π.χ. τα αρχεία των νοσοκομείων, των σωματείων κάθε είδους, των τραπεζών, των ιδιωτικών επιχειρήσεων, κτλ.

"Η ελληνική πολιτική ιστορία εξάλλου δεν υπήρξε ο ευνοϊκότερος παράγοντας για τη διάσωση του αρχειακού υλικού. Σε ανώμαλες πολιτικές περιόδους, ή ίδια ή πολιτική εξουσία κατέστρεψε κατά καιρούς υλικό που δεν τη συνέφερε πολιτικά, ενώ ο φόβος συχνά οδήγησε στην καταστροφή αρχείων από τους ίδιους τους κατόχους.

Δεν αναφέρθηκα διεξοδικά στην ταξινόμηση και στις τρομακτικές ελλείψεις που τη χαρακτηρίζουν ούτε και στη δημοσίευση εύρετηρίων. Νομίζω ότι η κατάσταση στα ζητήματα αυτά προκύπτει από όσα ειπώθηκαν μέχρι τώρα.

Μέσα σ' αυτήν την «καταστροφολογία» που σκόπιμα εκφράστηκε εδώ με κάποια υπερβολή, δεν μπορεί να αγνοήσει κανείς την ατομική πρωτοβουλία, αφού απ' αυτήν προέρχονται τα τελευταία χρόνια οι σημαντικότερες προσπάθειες. Αρχεία διασώθηκαν και ταξινομήθηκαν από μεμονωμένους ιστορικούς, από συνεπείς υπαλλήλους, από ερευνητικά κέντρα, από φορείς ιδιωτικού δικαίου, ενώ ποσότητες υλικού διασώθηκαν από ιδιώτες συλλέκτες. Όσο όμως κι αν υπάρχει μιὰ τέτοια δραστηριοποίηση το πρόβλημα παραμένει στο σύνολό του και αναζητεί τη λύση του.

Δεν ζούμε σε εποχές όπου μπορούν να διατυπώνονται μεγάλες προσδοκίες· μοιάζει πολυτέλεια να διεκδικεί κανείς τώρα τα δικαιώματα της ιστορίας του.

Δεν μπορώ όμως να μην υποκύψω στον πειρασμό όρισμένων ιδεών - προτάσεων που είναι εύκολα υλοποιήσιμες, αρκεί να υπάρχει ή θέληση και η οργανωτική ικανότητα.

Πρώτα-πρώτα είναι απαραίτητο ο νομοθετικός εκσυγχρονισμός να κλείνει φέτος αίσίως 10 χρόνια προπαρασκευής, τόσο που να μην πιστεύει κανείς πια στην πραγματοποίησή του.

'Από το 1974 ως το 1984 δεν έχει εκδηλωθεί σε συζητήσεις στη βουλή κανένα σχετικό

ένδιαφέρον· τὸ θέμα τῶν ἀρχείων δὲν ἐλκύει ὁπαδοὺς σὲ κανένα κόμμα.

Αὐτὸς ὁ νόμος ἂν ποτὲ κατατεθεῖ καὶ ψηφιστεῖ πρέπει νὰ προβλέπει τὴ σημαντικὴ αὐξηση τῶν ἀρχειακῶν ὑπαλλήλων μὲ κριτήριον γιὰ τὴν πρόσληψή τους τὴν ἐπιστημονικὴ κατάρτιση καὶ μόνο.

Ἐκτὸς τῆς ἄλλης μεριάς πρέπει νὰ εἶναι εὐέλικτος καὶ νὰ μὴ ἀποκλείει τὴ συνεργασία τῶν ἀρχειακῶν ὑπηρεσιῶν μὲ τὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία ποὺ ἔχει δεῖξει ἀνάλογο ἐνδιαφέρον. Ἐπειδὴ ὁ στόχος εἶναι κοινός, ἡ ἐνδεχόμενη ἀντιπαλότητα ἀνάμεσά τους μόνο ὡς μικρόψυχος ἀνταγωνισμὸς μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθεῖ.

Μὲ ἄλλα λόγια οἱ νομοθετικὲς ρυθμίσεις δὲν εἶναι πανάκεια. Ὑπάρχουν κάποιοι παράλληλοι δρόμοι ποὺ μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν, ὅπως π.χ. ἡ εὐρεία προπαραγάνδιση τοῦ θέματος καὶ ἡ πρόσκληση τῶν ἐνδιαφερομένων νὰ προσφέρουν τίς ὑπηρεσίες τους ἀπὸ τὴν πλευρὰ του ὁ καθένας. Ὁ ἰδιώτης συλλέκτης θὰ προσφέρει τὴν ὀργανωτικὴ του πείρα, ὁ τοπικὸς λόγιος θὰ δώσει τίς πληροφορίες γιὰ τὸν ἐντοπισμὸ ὑλικοῦ στὴν πατρίδα του, ὁ κάτοχος οἰκογενειακοῦ ἀρχείου θὰ προσκληθεῖ νὰ τὸ κοινοποιήσει κερδίζοντας τὴν ἐκτίμησιν ὅλων γι' αὐτὴν τὴν προσφορά, ὁ ἀρχειακὸς ὑπάλληλος θὰ συνεισφέρει τὴ δική του πείρα, ἐνῶ ὁ ἱστορικὸς θὰ δώσει τὰ κριτήρια τῆς ἐπιλογῆς τοῦ ὑλικοῦ. Ἐπ' αὐτοῦ εἶναι ὁ μόνος ἀρμόδιος.

Εἰδικὴ ἐκστρατεία χρειάζεται γιὰ τὰ ὑπηρεσιακὰ ἀρχεῖα, τρέχοντα καὶ μὴ, καὶ ἐδῶ βρίσκεται ἡ μεγαλύτερη δυσκολία. Τὸ πράγμα χρειάζεται εἰδικὴ μελέτη ποὺ θὰ λάβει ὑπ' ὄψην τὸν ὄγκο τοῦ ὑλικοῦ, τὴν ὑπαλληλικὴν ψυχολογία καὶ νοοτροπία καὶ θὰ ἐπιβάλλει τὰ κριτήρια γιὰ τὴ διατήρησή του, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ διαμορφώνονται ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ὑπαλλήλους τῶν ὑπηρεσιῶν.

Ἡ προπαγάνδιση αὐτὴ μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ διαφόρους τρόπους· ἀπὸ τὴ σύγκληση συνεδρίων μέχρι τὴν ἐκδοσὴ εἰδικοῦ περιοδικοῦ ποὺ μέχρι σήμερον ἀδικαιολόγητα δὲν ἔχει γίνῃ.

Ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία δὲν πρέπει νὰ ἀπουσιάζουν τὰ Ἱστορικὰ Τμήματα τῶν Πανεπιστημίων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ μπορούσαν νὰ συγκροτηθοῦν ὁμάδες γιὰ τὸν ἐντοπισμὸ καὶ τὴν καταγραφή τοῦ ὑλικοῦ τῆς περιοχῆς ὅπου ἐδρεύουν. Τριπλὸ τὸ κέρδος· ἡ ἐκπαίδευση τῶν μελλοντικῶν ἱστορικῶν, ἡ καλλιέργεια τῆς ἱστορικῆς εὐαισθησίας τῶν μελλοντικῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ βέβαια ἡ διάσωση τῶν πηγῶν.

Τέλος τὸ πρόβλημα τοῦ νέου κτιρίου τῶν ΓΑΚ στὸ Ψυχικὸ — μὲ τὴ δωρεὰ Μποδοσάκη — παραμένει σκανδαλωδῶς ἐπίκαιρον γιὰ χρόνια, ἀφοῦ πρὸς τὸ παρὸν μισοτελειωμένο, προσφέρεται μόνο γιὰ τὴν ἀναγραφὴ συνθημάτων, εὐγλωττὴ ἀπεικόνισις τῆς κατάστασης τῶν ἀρχείων στὴν Ἑλλάδα.

Ὅμως ἂν θέλουμε νὰ θεωρούμαστε σύγχρονον κράτος πρέπει νὰ καταλάβουμε ὅτι τὸ ζήτημα δὲν εἶναι οὔτε συναισθηματικὸ οὔτε ρομαντισμὸς ἀλαφροῖσκιωτων ἀνθρώπων. Ἡ ἀρχειακὴ ὀργάνωσις ἔχει ἐνσωματωθεῖ στὴν εὐρύτερη διοικητικὴ λειτουργία κάθε σύγχρονης χώρας.

Γιὰ νὰ μὴ ἐπαναλαμβάνουμε τὰ τετριμμένα, ὅτι δηλαδὴ ἡ κατανόησις τοῦ παρελθόντος συνεισφέρει στὴν ἀνάληψιν τοῦ παρόντος, ὅχι τόσο ἄμεσα ὅσο θὰ ἤθελαν πολλοί, ἀλλὰ μὲ ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονή, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀξία τῆς ἱστορικῆς ἐρευνας, ἂν ἔχει πηγὲς νὰ χρησιμοποιήσει φυσικά!